

Rheeder, Riaan
Skool vir Kerkwetenskappe
Noordwes-Universiteit

Bio-etiek sonder grense: 'n Verkenning en Christelik-etiese beoordeling van die UNESCO universele deklarasie van bio-etiek en menseregte (2005)

ABSTRACT

Bioethics without boundaries. An exploration and Christian ethical assessment of the UNESCO Universal Declaration of Bioethics and Human Rights (2005).

It is clear that the world community realized the need for a Declaration on bio-ethics and human rights. It led to an assignment given by the member states to UNESCO to develop a declaration. During the development of the declaration many stakeholders were involved in a transparent process, which led to the approval of the declaration unanimously by all 191 member states, in 2005. The strength of this declaration is found in the fact that for the first time in human history, mankind is united regarding bio-ethical principles as a form of human rights and is therefore morally committed to compliance with the ethos of the declaration. This declaration may be particularly valuable in developing countries because in general a bio-ethical infrastructure is lacking. Christians do not need to feel uncomfortable about global or universal ethical principles, because there is enough evidence in their writings to support universal ethics, as long as the principles do not clash with principles found in Scripture.

“The UN was not created to take humanity to heaven but to save it from hell.” (Former United Nations (UN) Secretary General Dag Hammarskjöld).

INLEIDING

UNESCO is op 16 November 1945, kort na die Tweede Wêreldoorlog, tot stand gebring. Die breë doel van die organisasie was die skep van hoop dat solidariteit en waardigheid in die wêreld moontlik is (Ten Have, 2006:333). Die UNESCO-konstitusie beskryf sy doelwit as “to contribute to peace and security by promoting *collaboration* among the nations through education, science and culture *in order to further* universal respect for justice, for the rule of law and for the human rights and fundamental freedoms” (UNESCO TEXTS, 2012, article 1.1). Hieruit is dit duidelik dat die internasionale gemeenskap van mening is dat wêreldvrede (en -veiligheid) alleenlik moontlik is, eerstens, indien samewerking tussen lande op die gebied van onderwys, wetenskap en kultuur bevorder word, en tweedens, wanneer alle vordering in wetenskap en tegniek binne die raamwerk van geregtigheid, die wet, menseregte en vryheid plaasvind. Laasgenoemde impliseer dat die etiese aspekte van die wetenskap voortdurend ondersoek moet word (Ten Have, 2006:333). Twiss (2011:206-207) maak in die verband die volgende belangrike opmerking:

One of the main points of morality – in a functional sense – is to enable human cooperation in the *solution of practical problems*, and one initial step toward developing a normative *ethical strategy* – of the sort involved in developing a *global ethic* – is to ask: what do the peoples of the world already share in terms of important moral values and norms, even if contested in some of their specifics?"

In 2004 maak Vorster (2004:85) die volgende opmerking: "New generations of human rights are still being developed" en sy rede daarvoor is: "History is on the side of human rights." In die jaar 2005 is 'n deklarasie van bio-etiek en menseregte eenparig deur al die lidlande van UNESCO aanvaar as 'n globale etiek met doel as etiese strategie om bio-etiese probleme wêreldwyd onder die loep te neem.

In hierdie artikel gaan die ontstaan, kritiek, inhoud en moontlike uitkomst van die deklarasie kortliks verken word met die doel om tot 'n waardeoordeel van die instrument te kom, waarna die deklarasie as 'n ontwerp van globale etiek Christelik-eties beoordeel gaan word. Hierdie beoordeling vind plaas vanuit 'n gereformeerde geloofsparadigma wat beslis nie insigte uit ander geloofstradisies en die sekulêre omgewing uitsluit nie (vgl. punt 5.2).

ONTSTAAN VAN DIE DEKLARASIE

Wenslikheid

In 2001 (31ste sessie) het die algemene konferensie van lidlande die direkteur-generaal (van UNESCO) uitgenooi om die *wenslikheid* (uitvoerbaarheid) van 'n universele instrument (norm) in bio-etiek te ondersoek (Ten Have, 2008:32; Ten Have & Jean, 2009:25).¹ Die direkteur-generaal het aan die Internasionale Bio-etiese Kommissie (IBC)² die versoek gerig om ondersoek te doen na die *wenslikheid* of uitvoerbaarheid van die ontwikkeling van universele bio-etiese norme (Andorno, 2007:150; Ten Have & Jean, 2009:25). Hierdie verslag is in Junie 2003 gefinaliseer en het duidelik aangetoon dat daar 'n behoefte aan (noodsaaklikheid vir) so 'n instrument bestaan (Ten Have, 2008:32-33). Die IBC kom tot die volgende gevolgtrekking: "The initiative of the Director-General of UNESCO in favour of a universal instrument on bioethics deserves support" (IBC, 2003:12).³

Opdrag

Die algemene konferensie het in Oktober 2003 (32ste sessie) aan die direkteur-generaal die versoek gerig om voort te gaan met die *voorbereiding* van 'n *konseptdeklarasie* van universele bio-etiese norme of regte (UNESCO, 2003c; Ten Have, 2008:33; Levitt & Zwart, 2009:369; Ten Have & Jean, 2009:26). Die opstel van die *konseptdeklarasie* is toevertrou aan die IBC en moes geskied in deeglike konsultasie met die lidlande en ander nasionale en internasionale

-
1. Hierdie opdrag is voorafgegaan deur 'n vergadering bekend as die *Round Table of Ministers of Science* (in Oktober 2001) waar ministers van wetenskap van verskeie lande tot die gevolgtrekking gekom het dat 'n universele instrument in bio-etiek nodig is (UNESCO, 2002, 2003a; Ten Have & Jean, 2009:25)
 2. Die IBC is 'n permanente liggaam van 36 kundiges uit verskillende dissiplines, lande en kulture, wat in 1993 tot stand gebring is deur UNESCO met doel om direkteur-generaal van UNESCO te adviseer. Hierdie liggaam verteenwoordig nie die lidlande nie (Levitt & Zwart, 2009:369; Ten Have & Jean, 2009:21; Trotter, 2009:198) en funksioneer as 'n onafhanklike adviseurende liggaam (Ten Have, 2006:334).
 3. Die *Intergovernmental Bioethics Committee* (IGBC) het die IBC verslag bestudeer en ondersteun die die gevolgtrekking van die IBC (UNESCO, 2003b, Ten Have & Jean, 2009:26)

organisasies (Andorno, 2007:150; Ten Have & Jean, 2009:26). Verder moes die konsepdeklarasië opgestel word met inagneming van menswaardigheid, menseregte, fundamentele vryhede en in die gees van kulturele pluralisme (Ten Have, 2008:33). Hierdie konsepdeklarasië moes binne twee jaar afgehandel wees.

Die konsultasie en opstel van hierdie deklarasie het oorsigtelik soos volg verloop:

Al die lidlande is deur middel van 'n vraelys van Januarie tot Maart 2004 gekonsulteer rakende die skopus, doelwitte, struktuur en inhoud van 'n universele instrument (UNESCO, 2004; Levitt & Zwart, 2009:369; Ten Have & Jean, 2009:27). Die IBC het in April 2004 'n beplanningsgroep (draft group) saamgestel wat begin het met die opstel van 'n voorlopige konsepdokument (UNESCO, 2004b; Ten Have & Jean, 2009:29).

Intussen het die IBC om en by April 2004 openbare vergaderings begin belê met *tussenregeringsorganisasies*, *nasionale bio-etiese* en *internasionale nie-regeringsorganisasies*. Daarbenewens, in die tydperk tussen April 2004 en Januarie 2005, het die nasionale kommissie van UNESCO, die sekretariaat van UNESCO en IBC 'n verdere konsultasieproses geïnisieer bekend as "Ethics around the world": roterende konferensies is gereël waar konsultasies met *streekskundiges* gehou is. Die waarde van hierdie konsultasieproses is dat die menings van mense uit verskillende kulture kontekste verkry is (Ten Have & Jean, 2009:29). Konsultasie is ook in Julie 2004 met die Intergovernmental Bioethics Committee (IGBC)⁴ gevoer (Andorno, 2007:150; Ten Have & Jean, 2009:30-31). In Augustus 2004 het die IBC openbare verhore gehou waar godsdienstige verteenwoordigers (uit Boeddhistiese, Katolieke, Confucius, Hindoe, Islamitiese en Joodse tradisies) geestelike perspektiewe gestel het (IBC, 2004; Ten Have & Jean, 2009:31). Met betrekking tot die godsdienstige gesprek maak Ten Have en Jean (2009:31) die volgende opmerking:

"One lesson from the presentations and discussions was that although there are differing moral views common values can be identified".

Uiteindelik, in die tydperk Oktober tot Desember 2004, is 'n konsepteks (derde weergawe) weer aan al die lidlande, tussenregeringsorganisasies, nie-regeringsorganisasies, nasionale bio-etiese kommissies en ander hoogwaardige persoonlikhede vir kommentaar gestuur.

In Januarie 2005 is die konsepdeklarasië nog 'n keer aan die Intergovernmental Bioethics Committee (IGBC) vir advies gestuur. Die konsepdeklarasië is in April en Junie 2005 deur die direkteur-generaal, in twee afsonderlike vergaderings, aan ander regeringskundiges (nie IGBC verteenwoordigers nie) van al die lidlande vir bespreking en oordeel voorgelê (UNESCO, 2005; Ten Have, 2008:33; Ten Have & Jean, 2009:36). Gedurende die opstel en uitbreiding van die teks was die ontwikkelende teks voortdurend op die webwerf van UNESCO beskikbaar (Ten Have & Jean, 2009:43). Die werk van die IBC-formuleringsgroep was so openbaar en *deursigtig* moontlik gedoen met die doel om die groots moontlike konsensus te fasiliteer, asook die vroeë identifisering van sienings wat standpunte opponeer. Gedurende die algemene vergadering van 2005 het baie lidlande hulle waardering uitgespreek vir die gehalte van die konsultasieproses in die daarstel van die deklarasie (Ten Have, 2008:33-34).

4. Die IGBC is deur UNESCO se algemene konferensie in 1998 verkies, en bestaan uit 36 regering geselekteerde beleidskundiges wat die standpunte van hulle onderskeie regerings verteenwoordig (Ten Have & Jean, 2009:22; Trotter, 2009:198). Die IGBC bestudeer die aanbevelings van die IBC en maak hulle eie aanbeveling aan die Direkteur-generaal van UNESCO (Ten Have, 2006:335).

Aanneming

Op 19 Oktober 2005 in Parys (tydens die 33ste sessie) het die algemene vergadering van UNESCO bestaande uit verteenwoordigers van 191 lidlande die Universele deklarasie van menseregte en bio-etiek eenparig goedgekeur (Andorno, 2007:150; Ten Have, 2008:31).

In die lig van bogenoemde bespreking gee die volgende beskrywing deur Ten Have (2006:342) die beste opsomming van die ontstaan en afhandeling van die deklarasie:

“Furthermore, characterized by the transparency and active participation of all the actors concerned, the elaboration process of the declaration, involving extensive consultations, and linking science and policy, already has contributed greatly to the renown of the text and its general acceptance” (vgl. ook saam met Levitt & Zwart, 2009:373).

KRITIEK OP DIE DEKLARASIE

Inleiding

Alhoewel die deklarasie gekritiseer word, is Todorovska (2010:57) heel waarskynlik korrek as sy aanvoer dat “The declaration gets more praised than criticized, however.” Vervolgens sal aandag geskenk word aan die kritiek op die deklarasie met die doel om te beoordeel of die kritiek oortuigend is.

Noodsaak vir instrument

Volgens sommige geleerdes *bestaan daar reeds soortegelyke* dokumente wat vroe laat ontstaan oor die werklike bydrae van of noodsaaklikheid vir hierdie deklarasie (Macklin, 2005:244-245; Ten Have & Jean, 2009:42). Die *behoefte* aan ’n universele bio-etiese instrument het internasionaal om verskeie redes al hoe groter begin word. By elke tussenregeringsdebat is uitgewys dat verreweg die meeste van die 191 lidlande van UNESCO geen of *beperkte bio-etiese infrastruktuur* het nie; daarom het veral *ontwikkelende lande* hulle nood en behoefte aan ’n internasionale instrument besonder sterk uitgespreek. Daar is ’n gebrek aan kundigheid, opvoedingsprogramme, bio-etiese komitees, juridiese raamwerke en openbare debat (Ten Have, 2006:338-339). Levitt en Zwart (2009:370) wys op die potensiele waarde van die deklarasie wanneer hulle aanvoer: “... for instance when a country is devising a national system for ethical review of medical research for the first time.”

’n Internasionale norm kan ook vir *ontwikkelende lande* verder van belang wees. Ontwikkelende lande het aangedui dat hulle deel wil hê aan die voordele van ontwikkeling in die wetenskap en tegnologie en wil nie net voorsieners wees van data en menslike hulpbronne nie. Hulle het ook aangedui dat hulle seker wil wees daarvan dat die voor- en nadele van wetenskaplike en tegnologiese ontwikkelings gelyk en regverdig tussen alle nasies gedeel sal word (Ten Have, 2006:338). Voorts wil die lande die versekering hê dat bio-etiese standaarde en regulasies ’n globale perspektief moet weerspieël wat verder as streeks- en nasionale belange strek. So ’n deklarasie kan ’n dubbele of verskillende moreel vir verskillende wêrelddele voorkom (Ten Have, 2008:32, Ten Have & Jean, 2009:22-23,42-43, Todorovska, 2010:55). Ten Have en Jean (2009:22-23; vlg. ook Todorovska, 2010:58) stel die doel van die deklarasie in die verband soos volg:

“This is precisely what UNESCO aims at promoting. Since it provides a global platform to

identify shared values and to assert universal principles, it can give guidance to Member States that up to now lack the ethical infrastructure, particularly legislation to deal with present-day bioethical challenges.”

Mediese navorsing vind al hoe meer oor internasionale grense heen plaas en al hoe meer navorsingssubjekte word in ontwikkelende lande gebruik (Ten Have, 2006:338; 2010:8). Al hoe meer farmaseutiese maatskappye toets hulle medisyne in ontwikkelende lande (UNESCO, 2008:59). Dit is byvoorbeeld nie aanvaarbaar dat navorsingsinstitute en farmakologiese maatskappye kliniese toetse in ontwikkelende lande uitvoer sonder dieselfde standaarde van ingeligte toestemming en risiko-assessering soos gebruikelik in die ontwikkelde lande nie (Ten Have, 2008:32; Ten Have & Jean, 2009:22-23). Die globalisering van mediese navorsing vereis ook ’n universele waardesisteem (Ten Have, 2008:32; Ten Have & Jean, 2009:22-23, Todorovska, 2010:55).

Wetenskap en tegnologiese vooruitgang in gesondheidsorg lei tot bio-etiese dilemmas in sowel meer ontwikkelde lande as die minder ontwikkelende lande (Ten Have, 2008:32; Ten Have & Jean, 2009:22-23; Todorovska, 2010:55). So verwys Ten Have (2006:338) byvoorbeeld na orgaanplanting, handeldryf met organe, asook die kommodifisering van orgaanplantingspraktyke waarvoor daar verskillende reëls in verskillende lande bestaan of geensins bestaan nie en wat misbruik tot gevolg het (vgl. ook Ten Have, 2010:8). So kan ’n ryk man in Singapoer ’n nier van ’n arm persoon in Indonesië bekom, of ’n Indiese dokter kan organe by medeburgers verwyder met die verskoning van mediese sorg en aan ryk mense van ander lande verkoop (UNESCO, 2011:40).

Globalisering lei daartoe dat nie alleen wetenskaplike en tegnologiese vordering oor die wêreld heen versprei nie, maar ook *bio-etiese dilemmas*. Neem byvoorbeeld kloning wat daarop wys dat alhoewel die tegnologie in een land ontwikkel word, dit in enige land gebruik word, al wil sommige lande kloning verban (Ten Have, 2008:32; Ten Have & Jean, 2009:22-23).

Bio-etiese probleme ontstaan ook as gevolg van *ongelykheid en ongeregtheid*. Medisyne vir siektes soos MIV en vigs, malaria en tuberkulose kan in een land oorvloedig beskikbaar wees, terwyl dit eties problematies is wanneer pasiënte in armer lande aan hierdie siektes sterf as gevolg van ’n gebrek aan hulpbronne of mediese vordering (Ten Have, 2008:32; 2010:8; Ten Have & Jean, 2009:22-23). Waarskynlik som Ten Have (2010:8) die noodsaak van die deklarasie die beste op as hy skryf: “With this new declaration, UNESCO strives to respond in particular to the needs of developing countries, indigenous communities and vulnerable groups or persons”.

Krag van die instrument

Die deklarasie word van ’n verskeidenheid sake beskuldig wat die instrument in werklikheid *kragteloos* maak. Die deklarasie word verwyt dat die *druk op regerings* om die deklarasie na te kom, uitgeskakel word deur “shall” met “should” te vervang (Williams, 2005:211, Ten Have, 2008:36). Dit moet egter in gedagte gehou word dat alle deklarasies wat deur die VN-agentskappe aanvaar word, deel uitmaak van die “soft law”-instrumente en dat hierdie instrumente swakker is as konvensies omdat hulle, volgens internasionale reg, nie lande kan bind nie (Trotter, 2009:200; Ten Have 2010:8). Die bedoeling van hierdie deklarasies is om lande aan te moedig om in wetgewing en uitvoering die inhoud van die deklarasie te eerbiedig (Macklin, 2005:246; Andorno, 2007:151; Ten Have, 2008:36). Die deklarasie gebruik twee begrippe in hierdie verband, naamlik dat die deklarasie “are to be respected” en “should

be given due regard” (UNESCO, 2006; Levitt & Zwart, 2009:370) en vorm so ’n kragtige bron om lidlande te oriënteer en bio-etiese sensitiwiteit te kweek (Todorovska, 2010:59). Die besonder innoverende dimensie van hierdie deklarasie is dat dit regerings moreel tot ’n stel bio-etiese beginsels verbind (Ten Have, 2010:9).

Die waarde van hierdie deklarasie word gevind in die feit dat die deklarasie deur ’n VN-organisasie gemaak is, en dat dit *histories die eerste en enigste bio-etiese normgewende instrument is*, wat deur *al die lidlande se regerings* aanvaar is en hulle tot die nastreef daarvan verbind het (Ten Have, 2006:342; 2010:8; Ten Have & Jean, 2009:42). Dit is uiters betekenisvol dat 191 lidlande van UNESCO in staat was om met mekaar saam te stem oor al die beginsels in die deklarasie (Andorno, 2007:150) en sodoende ’n besondere prestasie vir internasionale bio-etiek te behaal (Trotter, 2009:200). Die eenparige aanvaarding van die dokument deur die lidlande gee morele gesag aan die dokument en skep ’n morele verpligting om die deklarasie te eerbiedig (Ten Have, 2006:341-342; 2010:8). Baie ander belangrike en invloedryke dokumente is deur nie-regeringsorganisasies aangeneem, soos byvoorbeeld die Helsinki-deklarasie wat aanvaar is deur die World Medical Association wat ’n professionele organisasie is, maar gewoonlik verbind regerings hulle nie sterk tot hierdie dokumente nie omdat dit deur nie-regeringsorganisasie geskep is. Aansluitend hierby kan ook genoem word dat die Deklarasie die eerste internasionale regs kundige (nie-bindende) instrument is wat omvattend handel oor bio-etiek, asook oor die verbinding tussen menseregte en bio-etiek (Andorno, 2007:150; Ten Have, 2008:37,45).

In 2002 het die lidlande besluit dat bio-etiek een van UNESCO se vyf prioriteite moet wees (Ten Have, 2010:7-8). Die besondere krag van die deklarasie word gevind in die feit dat die deklarasie *globale perspektiewe* op bio-etiek *weerspieël* wat voortspruit uit die gesprekke van verskeie kulture, tradisies en denkskole binne die lidlande. Die Verenigde Nasies is die enigste bestaande platform waar al die nasies saam oor bio-etiese waardes kan eksploreer, bespreek, onderhandel en so saam tot ’n normatief universele instrument kan kom (Andorno, 2007:150; Ten Have & Jean, 2009:19,42). So kan die deklarasie help ter uitbouing van toekomstige internasionale wetgewing wat wetenskap, medisyne en genetika reguleer (Levitt & Zwart, 2009:369; Trotter, 2009:200).

Aard van instrument

Die deklarasie word verdag gemaak deur daarop te wys dat dit ontwikkel is deur kundiges wat *nie regtig akademiese kundiges* is nie (Ten Have, 2008:36; Levitt & Zwart, 2009:368). Volgens sommige kundiges is bio-etiek ’n akademiese dissipline en behoort dit nie tot die terrein van politieke gesaghebbendes nie (Landman & Schüklenk, 2005:vi). Ten grondslag van hierdie kritiek teen die deklarasie lê die feit dat daar meningsverskil bestaan oor hoe bio-etiek tans funksioneer. Verder weerspieël hierdie kritiek ook ’n *wanbegrip van die rol (doel) van bio-etiek*. Het bio-etiek slegs ten doel die akademiese bestudering, interpretasie en beoordeling van bepaalde fasette van die werklikheid, of het bio-etiek ook ten doel die moontlike beïnvloeding en verandering van sommige dimensies (en dus betrokke by beleidmaking? (Ten Have, 2008:36). In hierdie verband wys Levitt en Zwart (2009:371) daarop dat UNESCO deur kapasiteitsontwikkeling gesonde beïnvloeding en verandering deur die deklarasie wil bewerkstellig. Op drie maniere wil bio-etiek (deur middel van UNESCO en die deklarasie) verandering tot stand bring, naamlik deur Global Ethics Observatory (GEObs), The Ethics Education Programme (EEP) en The Assisting Bioethics Committees (ABC) project (vgl. Ten Have & Jean, 2009:45-47). Om hierdie moontlike beïnvloeding, verandering en

aanmoediging te bewerkstellig sal 'n internasionale normdokument van groter waarde wees as 'n verskeidenheid artikels in 'n wetenskaplike tydskrif.

Laastens word die aard van die dokument ook verdag gemaak deurdat beweer word dat die deklarasie 'n *sterk Westers ideologiese basis* vertoon en word daar verwys na die aspek *waardigheid* (dignity) as voorbeeld (bv. Artikel 2; Landman & Schüklenk, 2005:iv). Hierteenoor meen Levitt & Zwart (2009:369) dat hierdie argument nie geldig is nie en verwys na die groot aantal individue, organisasies, dissiplines en kulturele agtergronde wat betrokke was by die skep, ontwikkeling en aanvaarding van die dokument. Tydens die eerste konsultasieproses moes die lidlande aandui watter fundamentele beginsels hulle in die deklarasie bevestig wil sien. Van die 67 reaksies, was 11 uit Afrika, 8 uit Asië en die Suidsee-eilande, 10 uit die Arabiese lande, 6 uit Latyns-Amerika en die Karibiese Eilande, 10 uit Sentraal- en Oos-Europa en laastens 21 uit Europa en Amerika. Almal het in hulle reaksie aangedui dat waardigheid, gelykheid, nie-diskriminasie en respek vir privaatheid daarin moet voorkom (UNESCO, 2005). Dit dui tog daarop dat sekere beginsels so te sê universeel aanvaar word, sonder dat die oorsprong daarvan relevant is. Adorno (2007:152) wys ook daarop dat al hoe meer nie-Westerse lande aan die formulering van menseregte *modus vivendi* begin deelneem.

Menseregte en die instrument

'n Volgende *punt van kritiek* teen die deklarasie is die aanname dat menseregte nie werklik 'n prominente deel van bio-etiese diskoers uitmaak nie (Andorno, 2007:153; Ten Have, 2008:36). Hierdie aanname word nie deur die feite gerugsteun nie. Die meeste resente internasionale beleidsdokumente wat met bio-etiek verband hou, was sterk menseregtegeoriënteerd, waarin die gedagte van menswaardigheid baie sterk gefigureer het (Andorno, 2007:153). In dié verband kan die European Convention On Human Rights and Biomedicine (1997) en die WMA Helsinki-deklarasie (1964/2000) genoem word waarin na menseregte en menswaardigheid verwys word. Die verband met menseregte is in 1997 reeds gemaak met UNESCO se universele deklarasie oor die menslike genoom en menseregte (Ten Have & Jean, 2009:43-44). Die deklarasie gaan voort in hierdie spesifieke beroep op menseregte deurdat in artikel 3.1 gestel word dat "[h]uman dignity, human rights and fundamental freedoms are to be fully respected".

Waarom het UNESCO juis menseregte as sy vertrekpunt geneem in die daarstelling van 'n universele norm in die bio-etiek? (Vgl. Andorno, 2007:153.) In die woorde van Todorovska (2010:56) was daar 'n internasionale vraag na 'n koppeling tussen bio-etiek en menseregte as sy skryf:

"Bioethics, despite its concern with issues that have profound implications for human life and welfare, has not often been thought of in a human rights context. By the same token, human rights theory has rarely been concerned with bioethical issues. This disconnection has recently been heavily criticised by many health activists, and we are beginning to see some convergence between the two, and the Declaration certainly helps in this."

Biomediese aktiwiteite handel ten diepste oor menslike lewe wat die reg op lewe en die reg op fisiese integriteit veronderstel en daarom maak dit sin om toevlug te neem tot internasionale menseregte (wet) om menslike lewe teen vergrype te beskerm. Daar is nie werklik ander (internasionale) instrumente beskikbaar wat kan dien of gebruik word vir 'n globale etiese fondasie of *Weltethik* nie.

Universele en kulturele fasette

Die laaste punt van kritiek bevestig dat die verhouding tussen universele en kultuurverwante waardes. Daar word geredeneer dat daar in Artikel 3⁵ voorkeur aan individuele belange gegee word, en volgens Landman en Schücklenk (2005:v) sal niemand artikel 3 ernstig opneem nie. Tog voer Ten Have (2008) aan dat die bewoording van Artikel 3 ook in ander soortgelyke dokumente gevind word (byvoorbeeld die Helsinki Deklarasie, vgl. ook Andorno, 2007:153). Die kernwoord in Artikel 3 is die woordjie “sole” wat impliseer dat indien die gemeenskap ernstig bedreig word (deur ’n epidemie), kan individuele regte beperk word, soos uitgedruk in artikel 27 (Ten Have, 2008:36). Verder moet daar ook voor oë gehou word dat die deklarasie wel ’n groep beginsels geformuleer het wat breër as die individuele waardes is. ’n Hele verskeidenheid morele objekte is geïdentifiseer, van die individuele mens (bv. outonomie), tot ander mense (bv. toestemming), menslike gemeenskappe (bv. respek vir kulturele diversiteit), die mensheid as geheel (bv. sosiale verantwoordelikheid), alle lewende wesens en die omgewing (bv. die beskerming van die omgewing (Ten Have & Jean, 2009:44). Tyd sal leer of die deklarasie ’n regte ewewig tussen individuele menslike waardes en sosiaal kulturele verskille bereik het, en die gebruikswaarde van die deklarasie in die verskillend bio-etiese praktyke moet nog getoon word (Ten Have, 2008:36).

Verder word die gedagte van universele beginsels ook veroordeel omdat dit ’n bepaalde visie aan ander mense wil opdring. Daar word van bio-etiese kolonisering of morele imperialisme gepraat: die morele visie van een spesifieke kultuur of gebied (Christelike Weste) word op verskillende maniere aan ander kulture en omgewings opgedring. Universalisering van beginsels gaan vir die kritici om mag. In plaas van respek vir kulturele diversiteit en morele pluralisme, word aan die (ontwikkelende) lande voorgesê om hulle te onderwerp aan die universele beginsels.

Volgens Ten Have (2011:129-130) is hierdie verwyting om verskeie redes nie geldig nie. *Eerstens* word van die vooronderstelling uitgegaan dat die universele beginsels wat “opgedring” word, tot ’n bepaalde kultuur (van die opdringers) behoort. So word die toestemmingsbeginsel (Art. 6) byvoorbeeld as ’n tipiese Europese bio-etiese beginsel beskou en wanneer die beginsel in ’n Arabiese land gepropageer word, word ’n kultuurvreemde beginsel opgedring. Met watter reg kan Europeërs hierdie beginsel as hulle besit beskou, selfs al is dit vir die eerste keer in Europa geformuleer? Diegene met die verwyting dat beginsels opgedring word, worstel moontlik met ’n groter superioriteitsgevoel as die persone wat beginsels wil universaliseer. Die onderskeid tussen oorsprong en toepassing, in die *tweede plek*, leer dat etiese beginsels hulle oorsprong altyd in ’n kulturele konteks het, maar dit beteken nie dat die toepassing daarvan noodwendig tot die konteks beperk bly nie. Etiese beginsels beweeg by hulle konteks verby en word elkeen se eiendom. Die proses van diffusie en oornaming is kenmerkend van die menslike beskawing. Die mensdom deins nie daarvoor terug om syfers te gebruik omdat dit in die Arabiese kultuur sy oorsprong het of om papier te gebruik omdat dit in die Chinese kultuur ontstaan het nie.

In die *derde plek*, word die argument dat etiese beginsels nie as universele beginsels aan ander kulture voorgedring mag word nie, as morele proteksionisme beskou. So word aan ander kulture die reg ontsê om bepaalde (universele) etiese beginsels aan te hang omdat dit moontlik Westers of uit ’n ander kultuur is. Neem die toestemmingsbeginsel waar die mens se binnewetenskaplike ondersoek toegepas word. Binne ’n Westerse omgewing word

5. “The interests and welfare of the individual should have priority over the sole interest of science or society.”

die beginsel streng toegepas, maar hoe kan dit op grond van die argument van respek vir kulturele diversiteit regverdig word dat hierdie beginsel nie in ontwikkelende land sou geld nie? (Sien Marokkaanse voorbeeld by 5.2.)

’N UITEENSETTING VAN DIE DEKLARASIE

Skopus van die instrument

Een van die kontensieuse sake in die ontwikkeling van die deklarasie was die *skopus* van die deklarasie. Die skopus van die aanvaarde teks is om verstaanbare redes uiteindelik ’n kompromie tussen verskillende sienings (Ten Have, 2008:34). Die skopus van die deklarasie word uiteengesit in Artikel 1.1 met die woorde: “This Declaration addresses ethical issues related to medicine, life sciences and associated technologies as applied to *human beings*, taking into account their social, legal and environmental dimensions” (UNESCO, 2006; Ten Have, 2006:340-341, 2008:34).

Die skopus van die deklarasie strek wyer as tradisionele mediese etiek. Veral uit die ontwikkelende lande het die druk gekom dat die deklarasie oor meer as net die tradisionele “sexy” temas soos genetika en stamselnavorsing moet handel en dat die deklarasie aandag moet gee aan sake soos gesondheidsorg, noodsaaklike medisyne, toegang tot genoegsame voeding en water asook die vermindering van armoede en ongeletterdheid (Ten Have, 2006:341-342).

Doel van die instrument

Die *doel* van die deklarasie is veelvuldig. Volgens Ten Have (2008:34) word die *belangrikste doel* van die deklarasie gevind in Artikel 2(a) waar gestel word dat die deklarasie “a universal framework of principles and procedures to guide States in the formulation of their legislation, policies or other instruments in the field of bioethics” voorsien (vgl. ook Levitt & Zwart, 2009:375). Een van die eienskappe van die moderne bio-etiek is dat dit nie meer net ’n akademiese dissipline is nie, maar deel geword het van openbare debat en beleidvorming deur regerings; daarom dat hierdie deklarasie primêr gerig is op *die staat* (UNESCO, 2006; Ten Have, 2008:34; Ten Have & Jean, 2009:39).

Die deklarasie is egter nie net gerig op die staat nie, maar is ook gerig op *elke individu* wat op die een of ander wyse betrokke is by die bio-etiek; daarom dat die deklarasie in Artikel 2(b) sy doel stel, naamlik “to guide the actions of individuals, groups, communities, institutions and corporations, public and private” (UNESCO, 2006; Ten Have & Jean, 2009:39).

Kern van die instrument

Dit is belangrik om op te merk dat in die deklarasie die vier bio-etiese beginsels (autonomy, justice, beneficence, en nonmaleficence) uitgebrei het tot ’n samehangende versameling van 15 beginsels (Ten Have, 2010:9). Die kern van die deklarasie word gevind in die *15 geformuleerde substantiewe beginsels* (Artikels 3-17). Hierdie beginsels is geanker in respek vir menswaardigheid, menseregte en fundamentele vryhede (Art. 1; UNESCO, 2006; Ten Have, 2008:35) en staan in ’n noue verband met die Universele Deklarasie van Menseregte (Ten Have, 2006:341). Hierdie beginsels bepaal die verskillende verpligtinge en verantwoordelikhede van die morele subjek (moral agent) in verhouding met verskillende kategorieë van morele voorwerpe of pasiënte (moral patiënt, Andorno, 2007:151; Ten Have, 2008:34-35).

Die beginsels is gerangskik ooreenkomstig h *graduele verruiming* in die reikwydte van morele objekte: individuele mense (menswaardigheid, voordeel en nadeel; outonomie), ander mense (toestemming, privaatheid, gelykheid), menslike gemeenskap (respek vir kulturele diversiteit), mensdom as h geheel (solidariteit, sosiale verantwoordelikheid, deel in voordele) en alle lewende wesens en hulle omgewing (beskerm toekomstige generasies en beskerming van die omgewing, die biosfeer en biodiversiteit, Ten Have & Jean, 2009:40).

Sommige van die beginsels word algemeen en wyd aanvaar (outonomie en toestemming). Ander beginsels is goedgekeur (aanvaar) in vorige deklarasies (bv. "deel in voordele" in die Helsinki Deklarasie). Wat *oorspronklik* in die deklarasie is, is die wyse waarop balans tussen individuele en gemeenskapwaardes of morele perspektiewe bereik is. Die deklarasie erken aan die een kant die beginsel van outonomie (Art. 5) maar aan die ander kant word die beginsel van solidariteit (Art. 13) aanvaar. Verder word die beginsel van sosiale verantwoordelikheid en bevordering van gesondheid beklemtoon (Art. 14, Ten Have, 2008:35). Laasgenoemde beginsels is gerig op die oorweging van besluitneming ten opsigte van sake wat vir sommige lande van groot belang is (soos die toegang tot kwaliteit openbare gesondheid, gesondheidsorg, noodsaaklik medisyne, genoegsame voeding en water, vermindering van armoede en ongeletterheid, verbetering van lewensomstandighede sowel as van die omgewing, Ten Have & Jean, 2009:40).

Toepassing en uitkoms

Die gedeelte in die deklarasie wat handel oor die *toepassing* van die bio-etiese beginsels (Artikels 18-21) is h nuwigheid, in die sin dat dit *die gees* waarin die beginsels toegepas moet word, voorsien en beskryf (Ten Have, 2008:35). Die deklarasie eis professionalisme, eerlikheid, integriteit en deursigtigheid in die basiese bio-etiese besluitnemingsprosesse, die oprig van etiese komitees, toepaslike assessering en bestuur van risiko- en transnasionale praktyke wat voorkom dat lande wat nie etiese infrastruktuur het nie, uitgebuit word (Ten Have & Jean, 2009:40).

Wat die *moontlike uitkomst* van die deklarasie betref, skryf Levitt en Zwart (2009:375): "Its value can only be judged by its influence". Die geskiedenis van menseregte dui aan dat h deklarasie wat as nie-bindend (soft law) begin (bv. die 1948 Universele Deklarasie van Menseregte) kan later as bindende gedragskode deur die wêreldgemeenskap aanvaar word. Sommige kundiges meen dat die UNESCO-verklaring van bio-etiese regte in die toekoms kan lei tot die opstel van h globale bio-etiese gedragskode wat as internasionale wet aanvaar sal word (Faunce, 2005:173-178; Nys, 2005:8; Ten Have & Jean, 2009:44). Hierdie deklarasie kan ook (in die toekoms) dien as h aanmoediging vir ander juridiese inisiatiewe, soos die opstel van streekgerigte gedragskodes en wetgewing. h Voorbeeld word gevind in die aanvaarding van die Convention on Human Rights and Biomedicine deur die Council of Europe in 1997 (Ten Have & Jean, 2009:44).

Dit is ook belangrik om op te merk dat die Universal Declaration on Bioethics and Human Rights alreeds as h belangrike internasionale teks deur die Europese menseregtehof (2006) in die saak van *Evans teen Verenigde Koninkryk* aangehaal is (Ten Have, 2008:37; Ten Have & Jean, 2009:44-45). Lidlande wat tot die beginsel van hierdie deklarasie ingestem het, het daarmee saam tot die toepassing daarvan asook die bevordering van die deklarasie ingestem. Lidlande het hulle verbind tot die tot stand bring van etiese komitees, die koester van inligting en verspreiding van inligting, opvoeding en opleiding op alle vlakke en die bevordering van

bio-etiese opleiding (Ten Have & Jean, 2009:45). State wat dit nog nie gedoen het nie, moet aangemoedig word om bio-etiese kommissies te vorm, moet ingeligte pluralistiese debatte voer, bio-etiese opvoeding en onderrig bevorder, en moet die nodige stappe doen om transnasionale studie te fasiliteer (Ten Have, 2008:37).

BEOORDELING

Algemeen

Samevattend kan die deklarasie in die lig van bogenoemde beredenering om *die volgende redes* as 'n kragtige en uiters waardevolle en geloofwaardige dokument beoordeel word: In die opstel van die dokument is eerstens na verskeie geestelike perspektiewe geluister, waaronder 'n Christelike standpunt. *Tweedens* is die deklarasie eenparig deur al die lidlande aanvaar wat beteken dat 191 lande morele gesag aan 'n stel bio-etiese beginsels en regte gegee het, en hulle tegelyk verbind het tot die nakom van 'n universele etos soos gevind in die deklarasie. *Derdens* kan die deklarasie veral van besondere waarde wees in die ontwikkelende Afrika-konteks.

In die lig van die algemeen positiewe waardering van die universele deklarasie ontstaan die vraag: Hoe moet vanuit 'n Christelike oogpunt oor globale bio-etiek of universele etiese beginsels geoordeel word? (Vgl. ook D'Costo, 2012:169.) Die bedoeling van die deklarasie is om universeel te wees, soos die titel dit duidelik stel (Ten Have, 2006:341). Die deklarasie het globale bio-etiese norme geformuleer wat deur alle lidlande wêreldwyd aanvaar en toegepas moet word (Ten Have 2010:9).

Christelik

Sonder twyfel kan menseregte as 'n vorm van globale etiek beskou wanneer word. Twiss (2011:207)⁶ stel dat "...there is a broad consensus or normative agreement on many human rights – one needs only to ask the oppressed and suffering to see this is so. Speaking practically therefore we have much to work with in developing a global ethic." 'n Globale of wêreld-etiek is die minimum gemeenskaplike (gedeelde) waardes, norme en basiese gesindhede. Dit is 'n basiese *konsensus* oor gedeelde bindende waardes, onherroepbare norme en basiese gesindhede, deur alle mense ongeag hulle godsdienstige en dogmatiese verskille, waardes waartoe die nie-gelowige ook kan bydra. 'n Etiese konsensus dien as die kleinste moontlike basis vir die saambestaan as wêreldgemeenskap. 'n Globale etiek is nie 'n nuwe ideologie of superstruktuur nie en wil ook nie die spesifieke etiek van verskillende godsdienste oorbodig maak nie. 'n Globale etiek wil nie die Torah, tien gebooie of die Bergrede (die Quran, Bhagavadgita, gesprekke van Boeddha, wysshede van Confucius of filosofieë) vervang nie. Verder beteken globale etiek ook nie 'n enkele globale kultuur of godsdiens nie.

Hefner (2003:188) voer aan dat alle godsdienste die moontlikheid vir 'n globale etiek bied:

"I simply suggest that religion's activity of organizing consciousness through myth, ritual, praxis, and doctrinal interpretation, as well as its effort to negotiate the waters between exploration and memory, are resources for fashioning a global ethic..."

6. "In a very real sense, then, human rights project a cross-cultural moral vision of conditions necessary for a good life for all" (Twiss, 2011:212).

Volgens VanDrunen (2009:29-30) het gelowiges, anders gelowiges en nie-gelowiges in 'n liberale demokrasie 'n gemeenskaplike taak om in gesondheid geregtigheid na te streef en sê in dié verband: "Christians may therefore participate freely in the secular health-care system with people of many different religious beliefs".

In sommige Christelike kringe word die moontlikheid van universele beginsels bevaagteken omdat etiek (eksklusief) geografies of kultureel bepaal word en slegs in daardie domeine van krag is. Volgens Tristram Engelhardt het universele norme geen toekoms nie en is dit 'n manier waarop 'n etiese sisteem op die mensdom afgedwing word. Hierteenoor verwys Ten Have (2011:127) na die standpunt wat deur die Parliament of the World's Religions ingeneem is. Meer as 150 verteenwoordigers van verskillende godsdienste en religieuse organisasies het in 1993 'n verklaring oor 'n universele etiek onderteken. Die teks is deur die bekende teoloog Hans Küng opgestel. Die standpunt wat in die dokument ingeneem is, is dat alle godsdienstige en religieuse tradisies die mees fundamentele etiese waardes met mekaar deel⁷ (Declaration Toward a Global Ethic, 1993). Die nadruk word gelê op sake wat godsdienste met mekaar gemeen het, en nie op die verskille nie.

In samehang met die standpunt van Ten Have hierbo, kan myns insiens vanuit 'n gereformeerde Christelike sienswyse gunstig oor 'n globale etiek geoordeel word en wel om die volgende redes:

Die *eerste vertrekpunt* is dat, ongeag die ingrypende nasionale, kulturele en godsdienstige verskille, die feit bestaan dat almal wat by die moontlike konsensus betrokke is, *mense* is. Dit is 'n onbetwisbare feit en vorm duidelik 'n gemeenskaplike of gedeelde "waarde". Hefner (2003:192) stel dit soos volg:

"The basis for a global ethic lies in the fact that we are one human species, living in an interconnected network of distinct communities, within one global ecosystem that provides both resources and constraints for human life, facing the same fundamental problems."

Tweedens het 'n stelsel soos apartheid getoon dat tallose mans en vroue wêreldwyd hulle kon identifiseer met veronregte mense en *solidariteit spontaan kon betoon*, ongeag nasionaliteit, kultuur of godsdienste. Die rede daarvoor was die feit dat almal met moeitelose vriendelikheid kon saamstem oor byvoorbeeld die (byna ongedefinieerde) waardes van waarheid en geregtigheid (Twiss, 2011:212). Almal wat 'n betoging gehou het, het nie betoog vir die verdediging van 'n koherente teorie van die waarheid nie, maar slegs vir die waarheid dat apartheid mense verneder. Hiermee saam het mense ook nie betoog in verdediging van die humanis Johan Locke se siening van die gelykheid van mens nie, maar bloot vir die feit dat apartheid onregverdig is omdat dit mense ongelyk behandel. 'n Christen moet hierdie "waarheid" van gedeelde waardes erken.

Derdens word in die Christelike geloof waardes gevind wat met ander geloofstelsels byna woordeliks gedeel word. Anders gestel, die Christelike geskryfte maak gebruik van waardes wat ook in buite-Bybelse (godsdienste en eties-filosofiese) stelsels voorkom (Douma, 1997:55), en so word in die Skrif 'n erkenning van die bestaan van (globale) *gedeelde waardes* gevind. Hier kan spesifiek verwys word na die goue reël van mensliewendheid, naamlik "Alles wat julle wil

7. "We affirm that a common set of core values is found in the teachings of the religions, and that these form the basis of a global ethic." (Declaration Toward a Global Ethic, 1993)

hê mense aan julle moet doen, moet julle ook aan hulle doen” (vgl. ook Twiss, 2011:207, 212; Declaration Toward a Global Ethic, 1993). Hierdie optrede teenoor die ander mens as waarde kom byna *verbatim* voor by Thales (624 – 545 v.C., Douma, 1997:55), Confucius vyfhonderd jaar voor Christus, Rabbi Hillel (60vC-10nC), Jesus (Matt. 7:12), Islam, Jainism, Boeddhisme, Hindoeïsme (vgl. Küng, 1997:98-99). Die goue reël kom ook voor by die Zoroasterisme, Taoïsme, Baha’ en Sikhisme.

Een van die groot foute, volgens König (2010:113), wat Bybelwetenskaplikes begaan, in die *vierde plek*, is dat hulle nie die betekenis van die hele Genesis 1 – 11 raaksien nie en van mening is dat hierdie gedeelte oor universele menslike geskiedenis handel. Die besondere *boodskap* van hierdie gedeelte is dat dit aan die hele mensdom gerig is. König (2010:114) maak twee opmerkings oor die betekenis van hierdie gedeelte: *Eerstens*, dat God van die begin af universeel betrokke is en, *tweedens* handel die gedeelte oor sake wat die mensdom gemeen het. Wat König nie eksplisiet noem nie, word deur VanDrunen (2009:31-32) duidelik:

“Genesis 4:15 en 9:6 are particularly relevant. In both of these texts God ordained a system of human justice not as the sole possession of those who believed in him but as the common possession of the human race.”

In die lig van bogenoemde beredenering kan afgelei word dat Genesis 4 en 9 ’n universele deklarasie van bio-etiese beginsels en regte vorm, wat impliseer dat die mens besondere waarde het, en sy lewe dus optimaal versorg moet word.

In die *vyfde plek* kan met dank aanvaar word dat God Hom in die Skrif, asook deur die natuurwet (natural law) openbaar. Die Skrif leer dat die skepping in die algemeen en die gewete in besonder sekere sake oor God en sy waardes aan alle mense bekend maak (Ps. 19:1; Rom. 1:18-32, 2:14-15). Dit beteken dat die (anders gelowige en nie-gelowige) mens as beeldraer van God wel morele waarheid kan ken (Rom. 1:19-21, 32) en dit inderdaad ook doen (Rom. 2:14). Op voetspoor van Calvyn redeneer Vorster (2012) dat so ’n rasonele ontsluiting van die natuurreg meebring dat morele norme gevind kan word wat vir alle mense geld. Die Rooms-Katolieke kerk huldig dieselfde standpunt maar motiveer dit vanuit die koningryksgedagte (en pneumatologies) wanneer Pous Johannes Paulus II die volgende skryf (vgl. ook D’Costa, 2012:166; IOANNES PAULUS PP. II, 1990, par. 20):

“The Church serves the kingdom by spreading throughout the world the “gospel values” which are an expression of the kingdom and which help people to accept God’s plan. It is true that the inchoate reality of the kingdom can also be found beyond the confines of the Church among peoples everywhere, to the extent that they live “gospel values” and are open to the working of the Spirit who breathes when and where he wills (cf. Jn 3:8).”

In die lig van bogenoemde maak VanDrunen (2009:35) die volgende opmerking:

“For such reasons Christians can have genuine moral conversations with non-Christians. Secular bioethics can be bioethics.”

In die *sesde plek*, in aansluiting by bogenoemde gedagte, wys Waldron (2010:227-233) daarop dat die mens as beeld van God (*imago Dei*; Gen. 1:26-27) ook daarop dui dat die menslike rede (denke) ooreenkom met God in die sin dat die mens in sy vryheid ook kan weet en onderskei (be-rede-neer) wat die reg-te optrede teenoor die ander mens moet wees. Omdat alle mense na die beeld van God geskape is, kan alle mense God se orde (in die vorm van menseregte)

vir die samelewing ken of uitdink (vgl. ook Seiple, 2010:328-329). “But *imago Dei* seems so privilege not reason as such, but a particular form and orientation of reason” skryf Waldron (2010:228). Vanuit h ander hoek verbind Waldron (2010:229-230) die mens as beeld van God met die gedagte dat die mens die opdrag en vermoë ontvang het om oor die aarde te regeer (dominion) en skryf in dié verband: “*Imago Dei* connotes powers of self-mastery and autonomy (in the literal sense: our ability to give law to ourselves)”.

Dit is die roeping van die Christen-gelowige, in die *sewende plek*, om in vrede (wat die doel van die deklarasie is) met *alle* mense (ongeach nasionaliteit, kultuur of godsdiens) te lewe (Rom. 12:18; Heb. 12:14) en om laasgenoemde te bewerk moet daar gedeelde waardes bestaan. In hierdie verband is die opmerking van Hans Küng (1997:92) besonder betekenisvol, naamlik dat daar geen vrede tussen mensegemeenskappe sal wees sonder vrede tussen godsdienste nie. Daar sal geen vrede tussen godsdienste wees sonder dialoog nie. En daar sal ook geen vrede wees sonder die bestaan van h konsensus (na dialoog) oor basiese waardes nie.

In die *laaste instansie* kan daarop gewys word dat, binne die gereformeerde etiek, die *beskerming van die weerlose mens* h belangrike tema is. So voer König (2001:141-142) die volgende aan:

“Veral Deuteronomium 12 – 26 toon h tendens wat aan menseregte herinner en veral die reg op beskerming van lewe. Trouens, alle wette oor die samelewing in Deuteronomium beskerm die armes, swakkes, onderdrukte en minderbevoorregtes teen die sterkes en rykes en mense wat mag misbruik”

Dit is deel van die boodskap van die koninkryk van God om aan die verdruchte reg te laat geskied, die armes te help, jou oor die swakkes en behoeftiges te ontferm, en die lewe van arm mense te beskerm (Ps. 72:2, 4, 12-14; König, 2001:42). God verwag van die kerk om aan *alle* (weerlose) mense goed te doen, hulle lief te hê en hulle belange te bevorder (Rom. 12:17; 1 Tess. 3:12, 5:15). h Besondere manier om uitdrukking te gee aan die liefde vir die weerlose mens is deur die ondersteuning van die deklarasie vir bio-etiek en menseregte wat juis ten doel het om aan die weerlose mens goed te doen deur hom te beskerm.⁸

Om bogenoemde punt te illustreer vertel Ten Have (2011:128-29) van h gebeurtenis wat deur h Marokkaanse kollega aan hom meegedeel is. h Etiekkommissie in h hospitaal moes oordeel oor die gebruik van h eksperimentele voorbehoedpil by h vrouepasiënt. Byna al die (manlike) lede van die kommissie het benadruk dat die eggenoot van die proefpersoon om toestemming genader moes word. Dit is gebruikelik in hulle kultuur wat daarop aandring. Die UNESCO-deklarasie vir bio-etiek en menseregte, wat ook deur Marokko onderteken is, stel uitdruklik dat die individu op grond van voldoende inligting self moet besluit of sy die risiko wil neem ter wille van die ontwikkeling van die wetenskap. Op hierdie wyse styg die beginsel van Artikel 6⁹ bo tradisie en kultuur uit en dra by tot die waardigheid en welstand van die betrokke vrou – op hierdie wyse word liefde en die belange van alle mense bevorder.

8. “Article 8 Respect for human vulnerability and personal integrity In applying and advancing scientific knowledge, medical practice and associated technologies, human vulnerability should be taken into account. Individuals and groups of special vulnerability should be protected and the personal integrity of such individuals respected.” (UNESCO, 2006).

9. “Article 6. Consent. 1. Any preventive, diagnostic and therapeutic medical intervention is only to be carried out with the prior, free and informed consent of the person concerned, based on adequate information.” (UNESCO, 2006).

D'Costa (2012:166) wys daarop dat die Pous se erkenning van die teologiese waarde van ander gelowe se etiese sisteme as 'n vorm van "gospel values", beteken nie dat die *sui generis* karakter van die Christendom ontken of verwerp word nie. Uit 'n Christelike standpunt beskou, moet globale etiek nie verwar word met die gedagte dat norme eksklusief rasioneel uitgeredeneer word nie. Betrokkenheid by sekulêre bio-etiek beteken nie dat Christelike aannames opgegee word of noodwendig moet lei tot die ontkenning dat die Skrif die hoogste gesagsbron is nie (VanDruen, 2009:35). Universele norme word beoordeel in die lig van norme wat uit die Christelike bronteks of transendente grond afgelei word, wat dan later deel uitmaak van 'n minimum etiese konsensus (Küng, 1997:105). 'n Besondere voorbeeld van 'n Christelike beoordeling word gevind in die boek van JM Vorster met die toepaslike titel *Ethical perspectives on human rights* (2004).

SLOT

Uit hierdie artikel is dit duidelik dat die wêreldgemeenskap die noodsaaklikheid vir 'n deklarasie rakende die bio-etiek besef het. Dit het daartoe gelei dat die lidlande UNESCO die opdrag gegee het om 'n deklarasie te ontwikkel. So 'n deklarasie is tot stand gebring wat uiteindelik in 2005 deur die 191 lidlande eenparig goedgekeur is. Die krag van hierdie deklarasie word gevind in die feit dat vir die eerste keer in die mens se geskiedenis is die mensdom verenig rondom bio-etiese beginsels en is daarom moreel tot die nakoming van die deklarasie verbind. Die Christengelowige hoef nie vreemd teenoor universele etiese beginsels te staan nie en vind genoeg getuienis in hulle geskrifte om universele etiek te ondersteun, solank hierdie beginsels nie bots met beginsels wat in die Skrif gevind word nie.

BRONNELYS

- ANDORNO, R. 2007. Global bioethics at UNESCO: in defense of the Universal Declaration on Bioethics and Human Rights. *Journal of Medical Ethics*, 33:150-154.
- D'COSTA, G. 2012. Chapter 12. Other faiths and Christian ethics. (In Gill, R., ed. *The Cambridge companion to Christian ethics*. London: Cambridge University Press. p. 162-175).
- DECLARATION TOWARD A GLOBAL ETHIC, 1993. A History of the Parliament of the world's religions. http://www.parliamentofreligions.org/_includes/FCKcontent/File/TowardsAGlobalEthic.pdf (accessed 28 November 2012).
- DOUMA, J. 1997. *Medische etiek*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- FAUNCE T.A. 2005. Will international human rights subsume medical ethics? Intersections in the UNESCO Universal Bioethics Declaration. *Journal of Medical Ethics*, 31:173-178.
- HEFNER, P. 2003. Religion in the context of culture, theology and global ethics. *Zygon*, 38(1):185-195.
- IBC. 2003. Report of the IBC on the Possibility of Elaborating a Universal Instrument on Bioethics. (Finalized on 13 June 2003; Ref. SHS/EST/02/CIB-9/5 Rev 3) Paris, UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001302/130223e.pdf> (accessed 23 July 2012).
- IBC. 2004. Eleventh Session of the International Bioethics Committee of UNESCO. UNESCO, Paris, 23-24 August 2004. http://portal.unesco.org/shs/en/files/7495/11103874181ReportCIB11_en.pdf/ReportCIB11_en.pdf (accessed 1 February 2008).
- IOANNES PAULUS PP. II. 1990. REDEMPTORIS MISSIO. On the permanent validity of the Church's missionary mandate. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio_en.html (accessed 1 November 2012)
- KÖNIG, A. 2001. *Slutelbegrippe van die Christelike geloof. Fokus op die 300 geloofsvrae wat mense die meeste pla. 'n Verwysingsgids vir elke huis*. Wellington: Lux Verbi.BM
- KÖNIG, A. 2010. *Alle paaie lei na Jesus*. Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.
- KUNG, H. 1997. *A global ethic for global politics and economics*. London: SCM Press Ltd.
- LANDMAN & SCHÜKLENK, 2005. From the editors. *Developing World Bioethics*, 5(3):iii-vi.

- LEVITT, M. & ZWART, H. 2009. Bioethics: An Export Product? Reflections on Hands-On involvement in exploring the “External” validity of international bioethical declarations. *Bioethical Inquiry*, 6:367-377.
- MACKLIN, R. 2005. Yet another guideline? The unesco draft declaration. *Developing World Bioethics*, 5(3):244-250.
- NYS, H. 2006. Towards an International Treaty on Human Rights and Biomedicine? Some Reflections Inspired by UNESCO’s Universal Declaration on Bioethics and Human Rights. *European Journal of Health Law*, 13:5-8.
- TEN HAVE, H. & JEAN, M.S. 2009. Chapter 1. Introduction. (In Ten Have, H. & Jean, M.S., eds. *The UNESCO Universal Declaration on Bioethics and Human Rights. Background, Principles and Application*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. p. 17-56.)
- TEN HAVE, H. 2006. The activities of UNESCO in the Area of Ethics. *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 16(4):333-351.
- TEN HAVE, H. 2008. Towards Global Bioethics: The UNESCO Universal Declaration on Bioethics and human rights. (In Eds. Launis, V. & Rääkkö, J. Springer Science+Business, Media B.V., *Genetic democracy. Philosophical Perspectives*. p. 31-42.)
- TEN HAVE, H. 2010. UNESCO’s activities in ethics. *Science & Engineering Ethics*, 16(1):7-15.
- TEN HAVE, H. 2011. *Bioethiek zonder grenzen. Mondialisering van gezondheid, ethiek en wetenschap*. Valkhof Pers, Maklu-Distributie: Antwerpen.
- TODOROVSKA, M. 2010. Interpretation and implementation of UNESCO’s Universal declaration on bioethics and human rights. *JHR*, 1(1): p 51-61.
- TROTTER, G. 2009. The UNESCO declaration on Bioethics and Human rights: a canon for ages? *Journal of Medicine and Philosophy*, 34:195-203.
- TWISS, S.B. 2011. Global ethics and human rights: a reflection. *Journal of Religious Ethics*, 39(2):204-222.
- UNESCO 2003a. Proceedings of the round table of ministers of science. Bioethics international implications. Paris, 22–23 October 2001. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001309/130976e.pdf> (accessed 7 August 2012).
- UNESCO TEXTS. 2012. 2012 edition including texts and amendments adopted by the General Conference at its 36th session (Paris, 25 October – 10 November 2011). (accessed 23 July 2012).
- UNESCO, 2002. Report by the director-general on action to be taken in the light of the round table of ministers of science on bioethics (22-23 October 2001). 164 EX/15, April 2002. <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001254/125444e.pdf> (accessed 7 August 2012).
- UNESCO. 2003b. Report by the Director-General on the work of the International Bioethics Committee (IBC) and of the Intergovernmental Bioethics Committee (IGBC) General Conference 32 C/ Rep/13, 27 August 2003. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001312/131250e.pdf> (accessed 7 August 2012).
- UNESCO. 2003c. 32 C/Resolution 24. 32nd session of the General Conference of UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001331/133171e.pdf> (accessed 1 February 2008).
- UNESCO. 2004. *Consultation with Member States on the scope and structure of a declaration on universal norms on bioethics – results*. <http://portal.unesco.org/shs/en/files/5707/1089985521ConsultationResults.ppt/ConsultationResults.ppt#282,1> (accessed 8 August 2012).
- UNESCO. 2004b. *Report by the Director-General on the drawing up of a declaration on universal norms on bioethics*. Executive Board 170th session, 20 August 2004(170 EX/9). <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001360/136013e.pdf> (accessed 1 February 2008).
- UNESCO. 2005. Results of the written consultation of the 3rd outline of the text of a declaration on universal norms on bioethics. [http://portal.unesco.org/shs/en/files/7190/376/Bioethical Inquiry \(2009\) 6:367–377 11062332491Consultation_en.pdf/Consultation_en.pdf](http://portal.unesco.org/shs/en/files/7190/376/Bioethical%20Inquiry%20(2009)%206:367-377%2011062332491Consultation_en.pdf/Consultation_en.pdf) (accessed 21st May 2009)
- UNESCO. 2006. Universal Declaration on Bioethics and Human Rights. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180E.pdf> (accessed 14 June 2012).
- UNESCO. 2008. CURRICULUM SECTION 1: SYLLABUS ETHICS EDUCATION PROGRAMME. Sector for Social and Human Sciences Division of Ethics of Science and Technology. <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001636/163613e.pdf> (accessed 14 June 2012)
- UNESCO. 2011. BIOETHICS CORE CURRICULUM SECTION 2: STUDY MATERIALS ETHICS EDUCATION PROGRAMME. Sector for Social and Human Sciences Division of Ethics of Science and Technology. <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002109/210933e.pdf> (accessed 14 June 2012)

- VANDRUNEN, D. 2009. *Bioethics and the Christian life: a guide to making difficult decisions*. Wheaton: Crossway Books.
- VORSTER, JM. 2004. *Ethical perspectives on human rights*. Potchefstroom: Potchefstroom Theological Publications.
- VORSTER, JM. 2012. *Natuurreg in gereformeerde teologiese etiek*. (Ongepubliseer).
- WILLIAMS, J.R. 2005. Unesco's proposed declaration on bioethics and human rights – a bland compromise. *Developing World Bioethics*, 5(3):210-215.

KEY WORDS

bioethics
universal ethics
human rights
UNESCO
natural law

TREFWOORDE

bio-etiek
universele etiek
menseregte
UNESCO
natuurwet

Contact Details/Kontakbesonderhede

Riaan Rheeder
Associated Professor (Ethics)
School for Ecclesiastical Studies, Potchefstroom Campus, North-West University,
South Africa
riaan.rheeder@nwu.ac.za
018 299 1654